

Марія КОВАЛЬ

Національний університет “Львівська політехніка”,
доцент кафедри міжнародного та кримінального права
Навчально-наукового інституту права,
психології та інноваційної освіти,
кандидат юридичних наук, доцент
mariia.m.koval@lpnu.ua
ORCID: 0000-0003-1830-7003

АНГЛО-АМЕРИКАНСЬКА ТА КРИМІНОЛОГІЧНА МОДЕЛЬ ЯК ТЕОРЕТИЧНА ОСНОВА АНГЛО-АМЕРИКАНСЬКОЇ СИСТЕМИ ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ

<http://doi.org/10.23939/law2025.46.130>

© Коваль М., 2025

За останні десятиліття політичний, економічний, соціальний і культурний ландшафт, на тлі якого розгортаються процеси детермінації злочинності та протидії їм, зазнав істотних змін. Глобалізація, міграція, мінливе співвідношення сил на зовнішньополітичній арені, кризові стани в економіці, політична нестабільність впливали і продовжують істотно впливати на стан злочинності у світі, а також зумовлюють потребу вироблення нових підходів до кримінальної політики. З одного боку, ці процеси впливають на транснаціональну злочинність: кримінальні ризики дедалі частіше мають глобальний характер (тероризм, екологічна злочинність, кіберзлочинність), серйозні злочинні організації більше не локалізуються на території однієї держави, а об'єднані в мережеві спільноти, що не мають кордонів. З другого боку, змінюється структура і динаміка більш традиційних “вуличних” кримінальних правопорушень.

У зв'язку з цим дедалі більшого значення набувають порівняльно-кримінологічні дослідження, що дають змогу вивчити й засвоїти уроки як із позитивного досвіду протидії злочинності в різних державах, так і не повторювати тих помилок, яких припустилися під час реалізації кримінальної політики і які призвели до негативних тенденцій у розвитку злочинності, порушення прав людини, зниження рівня безпеки громадян. Насамперед порівняльна кримінологія має на меті завдання опису та пояснення різних феноменів, пов'язаних із детермінацією злочинної поведінки та практикою реагування на злочинність у різних країнах, але не зводиться лише до цього. Порівняльні кримінологічні дослідження дають змогу простежити значущість політичних, економічних, соціальних процесів – як локальних, так і глобальних – на розвиток кримінальної політики. Це дасть змогу оцінити, які з практичних рішень можуть бути ефективно застосовані в межах зовсім іншого соціально-політичного контексту, а яких підходів треба уникати. Порівняльний аналіз може сприяти розробленню ефективніших програм реформування кримінальної політики, у яких від самого початку будуть враховані помилки, допущені в інших державах, дасть змогу уникнути сліпого копіювання тих ідей, які не мають шансів прижитися на вітчизняному ґрунті.

Ключові слова: злочинність, англо-американська модель, правова система, запобігання.

Постановка проблеми. Запобігання злочинності є ключовим завданням кримінальної політики будь-якої держави. В англо-американській системі юстиції запобігання злочинам базується на кримінологічних моделях, що враховують соціальні, психологічні та економічні фактори злочинної поведінки. Аналіз цієї системи дає змогу зрозуміти основні підходи до профілактики правопорушень та оцінити ефективність застосовуваних заходів.

Аналіз дослідження проблеми. Чезаре Беккарія (Cesare Beccaria) у своїй праці *“Про злочини і покарання”* (1764) заклав основи теорії стримування (deterrence theory), яка відіграє важливу роль в англо-американській моделі запобігання злочинності. Джеремі Бентам (Jeremy Bentham) розвинув утилітаристську концепцію покарання, яка передбачає, що покарання має бути достатньо суворим, щоб відвертати потенційних правопорушників. Гері Бекер (Gary Becker) у своїх дослідженнях (1968) застосував економічний аналіз до проблеми злочинності, обґрунтовуючи теорію раціонального вибору (rational choice theory), яка впливає на сучасні превентивні заходи у кримінальній політиці. Тревіс Гірші (Travis Hirschi) розвинув теорію соціальних зв’язків (Social Bond Theory, 1969), яка пояснює, чому люди утримуються від злочинів, якщо мають сильні соціальні зв’язки. Джеймс Вілсон (James Q. Wilson) та Джордж Келлінг (George Kelling) – автори теорії розбитих вікон (Broken Windows Theory, 1982), яка стала ключовою концепцією для англо-американської системи боротьби зі злочинністю. Рональд Кларк (Ronald Clarke) та Дерек Корніш (Derek Cornish) розробили теорію ситуаційного запобігання злочинності (Situational Crime Prevention), яка стала основою для превентивних заходів у кримінальній політиці США та Великої Британії. Лоуренс Шерман (Lawrence Sherman) досліджував проблемно-орієнтоване поліцейське реагування (Problem-Oriented Policing) та ефективність різних підходів до запобігання злочинності. Френк Кулен (Francis T. Cullen) та Роберт Агню (Robert Agnew) розвинули теорію соціального напруження (Strain Theory), яка пояснює злочинність через нерівність у доступі до соціальних благ. Джон Брейтуейт (John Braithwaite) запропонував концепцію ресторативної юстиції (Restorative Justice), яка використовується в сучасних програмах профілактики рецидивної злочинності. Дональд Кресей (Donald Cressey) та Едвін Сатерленд (Edwin Sutherland) розвинули концепцію диференційованої асоціації, що пояснює злочинну поведінку через соціальне навчання та взаємодію з кримінальним середовищем.

Мета статті – розглянути англо-американську та кримінологічну модель як теоретичну основу англо-американської системи запобігання злочинності.

Виклад основного матеріалу. За аналогією з поняттям “правова система”, яке традиційно є основною одиницею аналізу в порівняльному правознавстві, вчені запропонували використовувати в кримінологічному науковому обігу поняття “кримінологічна система”, яке містить не тільки світоглядний і теоретичний компонент, але й нормативно-правовий, і практичний. Кримінологічна система розглядається як складова частина загальносоціальної та правової системи суспільства [1]. Вона є основним об’єктом вивчення, представленим на кримінологічній карті світу, що відображає особливості стану злочинності, уявлень про її причини та способи боротьби з нею в різних країнах і регіонах. Національну кримінологічну систему Н. Орловська визначає як “утворення, що у сфері запобігання злочинності покликано забезпечувати досягнення стратегічної мети суспільства – збереження системної цілісності та забезпечення соціальної динаміки” [2].

Використовуючи ідеологічний, правовий, а також географічний критерії для характеристики основних типів кримінологічних систем, виділяємо як один із цих типів англо-американський. У рамках же англо-американської системи беремо до уваги розгляд британської кримінологічної моделі. Однак, як нам видається, британську кримінологічну систему неможливо розглядати у відриві від американської і навпаки. Це вказує на близькість позицій кримінологів Великої Британії та США й на існування характерних особливостей англо-американської кримінології. На наш погляд, в основі виокремлення кримінологічних систем у порівняльній кримінології має лежати не стільки правовий і географічний принцип, скільки політекономічний, ідеологічний, теоретичний і практичний.

Ми вважаємо, що територіально-географічний підхід під час визначення предмета свого дослідження використовує вужча галузь – кримінологічна регіоналістика [3]. Порівняльна ж кримінологія має використовувати більш комплексний підхід під час визначення предмета свого дослідження, у зв'язку з чим доцільнішим є розгляд особливостей функціонування системи запобігання злочинності не окремо у США та Великій Британії, а саме англо-американської системи.

Багато вчених щодо можливості виокремлення національних кримінологічних моделей у межах певних кримінологічних систем використовують як синонім слів “приклад” або “досвід”. У межах цього дослідження використовуємо термін “модель”.

Національні моделі теоретичних і практичних підходів до проблематики боротьби зі злочинністю відображають особливості культури, релігії, ідеології, філософії конкретної країни, менталітету і правосвідомості її громадян, а також її історичний досвід, політичну ситуацію, ступінь інтеграції в загальносвітові процеси. Отже, для цілей дослідження поняття національної кримінологічної моделі є вужчим, ніж поняття наднаціональної кримінологічної системи.

На наш погляд, кримінологічна модель являє собою абстрактну форму, яка використовується для опису основних особливостей функціонування тієї чи іншої кримінологічної системи загалом або окремих її аспектів. За допомогою принципу моделювання можна описати основні параметри аналізованої системи, особливості її елементів, взаємозв'язки між цими елементами. Вбачається можливою побудова моделей протидії (запобігання) злочинності як у межах однієї держави, так і в межах кримінологічної системи.

Основою для нашого підходу слугує метод моделювання, використовуваний у правознавстві (зокрема порівняльному), що дає змогу створювати теоретичні моделі, у межах яких відображаються найбільш значущі відмінні риси описуваної системи. Як зазначалося ще в 1986 р., модель є системою уявлень про сутнісні ознаки та характеристики іншої системи, яка стосовно неї є оригіналом; її виокремлюють відповідно до цілей і завдань дослідника і вона здатна дати нове знання про систему – оригінал [4]. Правову модель можна розуміти як “створену в результаті абстракції, ідеалізації (для теоретичних і метатеоретичних моделей) або спостереження (для матеріальних моделей) форму відображення правової (або навколишньої) дійсності, яка перебуває у відношенні відповідності до досліджуваного об'єкта, слугує засобом вилучення та вираження внутрішньої структури складного правового явища (або наочності в описі об'єктів матеріального світу), несе інформацію про об'єкт або виконує спеціальну описову (демонстраційну) задачу” [5]. Схожі уявлення про поняття моделі демонструє й Х. Кметик-Подубінська. Метод моделювання застосовується і в криміналістичній науці, його впровадження дає змогу підвищити ефективність розслідування кримінальних правопорушень.

Ба більше, якщо питанням загальної методології у юридичній науці присвячено значну увагу вітчизняних та зарубіжних науковців (зокрема, І. І. Кального, М. С. Кельмана, Д. А. Керімова, В. А. Козлова, Л. А. Луць, В. С. Нерсисянца, Ю. М. Оборотова, П. М. Рабіновича, Н. Н. Тарасова, Ю. А. Тихомирова), то щодо кримінології лише оглядово.

У сучасних дослідженнях кримінологи застосовували моделювання для аналізу детермінації злочинності та для розроблення програм ефективного запобігання злочинності. Поняття моделі використовує для аналізу різних підходів до попередження злочинності норвезький кримінолог Т. Бьорго [6]. Він говорить про існування кількох моделей, які ґрунтуються на різних теоретичних і концептуальних підходах, що робить ці моделі такими, що часто перетинаються, але частіше суперечать одна одній. Термін “модель” він використовує в значенні узагальнення теоретичних параметрів, що характеризують той чи інший підхід до запобігання злочинності. Видається, що моделювання може ефективно застосовуватися як методологічний підхід і в порівняльно-кримінологічних дослідженнях. У практичному плані методологічний підхід, пов'язаний з моделюванням, також виявляється корисним, оскільки нерідко у правовій практиці запозичуються певні моделі регулювання.

Проблеми кримінології та кримінальної політики у США та Великій Британії були предметом пильної уваги вітчизняних учених як за радянських часів, так і на сучасному етапі. Для цілей побудови моделі предметом цього дослідження є не вся англо-американська кримінологічна система протидії злочинності, а лише англо-американська система запобігання злочинності, в якій виокремлюємо правові, теоретичні, культурні, ідеологічні та інші особливості, пов'язані зі здійсненням превентивної діяльності. На основі цих параметрів вважаємо за можливе вибудувати модель запобігання злочинності, характерну для США та Великої Британії. Треба звернути увагу на те, що не всі характеристики англо-американської моделі запобігання злочинності притаманні всім державам, що належать до англо-американської кримінологічної системи. До цієї системи заведено відносити низку країн, що входять до системи загального права (Канада, Австралія, Нова Зеландія, Південна Африка тощо). Водночас, незважаючи на деякі загальні тенденції, підходи до запобігання злочинності різняться, з одного боку, у Великій Британії та США, а з другого – у Канаді та Австралії. З другого боку, якщо брати Європу, то деякі країни (наприклад, Голландія) тяжітимуть скоріше в бік англо-американської, ніж, наприклад, скандинавської чи німецької моделі. Безумовно, і тут спостерігається взаємопроникнення ідей, проте саме англо-американська модель є найбільш репрезентативним випадком застосування своєрідних підходів до запобігання злочинності.

Крім методу моделювання, використовуємо порівняльний метод для того, щоб виявити спільне й особливе в нормативному, теоретичному та політичному підходах до запобігання злочинності у США та Великій Британії. Безумовно, законодавство Великої Британії в царині запобігання кримінальним правопорушенням і законодавство США відрізняються (незважаючи на належність до єдиної сім'ї загального права), відрізняються і їхні зобов'язання в межах міждержавних угод, які можуть зумовлювати і приватні відмінності підходів до протидії злочинності. У кожній із цих держав можна виявити свої унікальні причини і детермінанти злочинності. Однак на цьому відмінності швидше закінчуються.

На теоретичному рівні Велика Британія і США спираються на одні й ті самі пояснювальні моделі злочинності та подібні теоретичні підходи в галузі кримінально-правового регулювання. Учені цих країн активно цитують роботи один одного [7; 8; 9; 10] і не вказують на те, що національні відмінності цих двох країн позначаються на розв'язанні загальнотеоретичних проблем. Британська кримінологія має деякі особливості – навіть поверхневий аналіз змісту наукових часописів і британських підручників та посібників із кримінології показує, що для неї властивий дещо менший прагматизм, порівняно з кримінологічним знанням США, більша увага до загально-теоретичних питань, менше захоплення кількісними дослідницькими методами і більша міждисциплінарність. Наприклад, саме британські фахівці висловлюють думку щодо потреби врахування під час проведення кримінологічних досліджень праць фахівців у галузі міжнародних відносин [11; 12]. Британська кримінологія більшою мірою, ніж американська, інтегрує правове та кримінологічне знання. Водночас ці відмінності не перешкоджають виробленню схожої для цих двох країн теоретичної парадигми попередження злочинності.

Сьогодні американська кримінологічна школа є найбільшою у світі – за кількістю вчених, які досліджують ці проблеми; за кількістю пропонованих університетських програм і курсів, а також студентів (зокрема й іноземних), що спеціалізуються винятково в кримінології та кримінальній юстиції; за кількістю наукових публікацій, дослідницьких проєктів. У США існують десятки професійних об'єднань кримінологів, найбільші з яких – Американське кримінологічне товариство (American Society of Criminology) та Академія наук, що вивчають проблеми кримінальної юстиції (Academy of Criminal Justice Sciences) – проводять щорічні конференції, участь у яких щоразу беруть тисячі дослідників.

Однією з причин впливовості американської кримінологічної школи є поширеність у світі англійської мови. Праці американських учених доступні для читання і розуміння кримінологам інших країн. Роботи ж учених з інших країн часто написані однією з національних мов і не

перекладені англійською. Внаслідок цього велика кількість американських кримінологів не знає, що відбувається в галузі вивчення злочинності за межами США. Як зазначалося, роботи європейських (зокрема й російських), японських та інших кримінологів “набувають світової популярності завдяки публікаціям англійською мовою”. Водночас європейські кримінологи більш обізнані про досягнення в їхньому напрямку у США, ніж у сусідній країні, що сприяє домінуванню американських кримінологічних ідей [12; 13]. Результатом є одностороння течія потоку кримінологічної інформації.

Такий стан справ, безумовно, непокоїть як американських науковців, які останніми роками виступають за інтернаціоналізацію дисципліни, так і науковців поза межами США та Великої Британії, які вбачають у домінуванні англосовітної (переважно американської) кримінології ознаки колоніалізму [14; 15; 16; 17].

Так, К. Керрінгтон і колеги вказують, що теорії, концепції, методи, розроблені кримінологами у центральних країнах [18], або, користуючись іншою термінологією, глобальної Півночі [19], отримують більше визнання, ніж ті, що вкорінені в досвіді інших країн [20], які перебувають на Півдні або напівпериферії та периферії. Це пов’язано, зокрема, і з соціально-економічними причинами, що зумовлюють складнощі в розвитку кримінології в тих країнах, які не належать до центральних [21].

Відмінною особливістю американської кримінології є те, що у своєму теоретичному розвитку ця галузь знання перебувала під впливом соціологічної науки, з якої вона почерпнула основні теоретичні підходи і методи дослідження. Незважаючи на те, що кількість учених-кримінологів значна, більшість із них використовує подібну методологію під час вивчення феномена злочинності. Основна маса кримінологічних досліджень, що проводяться у США, – це дослідження, що використовують досить складні кількісні методи аналізу.

Ще один важливий елемент американської наукової культури, що чинить серйозний вплив на зміст освітніх програм у сфері кримінології – це прагматизм. Прихильність прагматизму в науці призводить до ігнорування фундаментальних теоретичних досліджень на користь економічно вигідних, практично застосовуваних і таких, що сприяють технологічному прогресу. Прагматизм у кримінології має свої позитивні й негативні сторони. Перевагою його є можливість практичного застосування наукових рекомендацій, а недоліком – деяка “приземленість”, концептуальне “самообмеження”.

Розвиток наукових досліджень у царині кримінології, вдосконалення практики кримінальної юстиції був би неможливим без освітніх програм, спрямованих на підготовку нових кадрів, як для правоохоронних органів, так і для науково-освітньої сфери. У кожному штаті США існують університети, що мають у своєму складі кафедри або факультети кримінології та кримінальної юстиції, які готують бакалаврів, магістрів або докторів (PhD), що спеціалізуються в цій галузі. Вплив соціології на становлення і розвиток кримінологічної науки позначається на розташуванні департаментів кримінології – зазвичай вони існують не в рамках шкіл права, а є або підрозділом коледжів соціальних наук, або самостійними структурами в рамках університетів.

Націленість американської кримінології на практичне застосування результатів досліджень відбивається і на структурі освітніх програм. У них багато часу присвячується вивченню якісних і кількісних методів досліджень, теоретичної кримінології, теорії організацій (стосовно організації системи кримінальної юстиції), проблемам взаємодії правоохоронних органів і суспільства, управлінню в системі юстиції. Менше уваги надається курсам, присвяченим кримінальному праву, окремим видам злочинної поведінки, питанням організації системи виконання покарань. Програми з кримінології часто об’єднані з програмами в галузі публічної політики. Важливу роль у навчанні відіграє проходження студентами практики в правоохоронних органах, громадських організаціях, що працюють над проблемами злочинності. У США проводяться дослідження, присвячені

питанням освіти у сфері кримінології та кримінальної юстиції. Результати цих досліджень публікуються як у традиційних журналах з педагогіки та кримінології, так і в спеціалізованому виданні “Освіта в галузі кримінальної юстиції” (Journal of Criminal Justice Education). Кримінологічні спеціальності є досить популярними у США. Отримання диплома в цій галузі надає широкі можливості працевлаштування.

Велика Британія в сенсі розвитку кримінологічної науки тримається особно від континентальної Європи і приєднується до інших англومовних країн (включно зі США), що представляють англо-саксонську культуру. Тому, як ми вказували, американську кримінологічну школу часто об’єднують із британською, іменуючи її англо-американською.

Отже, теоретичною основою англо-американської моделі запобігання злочинності є англо-американська кримінологія. Якщо говорити про конкретні теоретичні напрями, які найбільшою мірою впливають на превентивну практику, то насамперед до них належать різноманітні консеквенціалістські теорії покарання, кримінологічні розробки, вкорінені в теорії раціонального вибору, а також концептуальні підходи зі сфери політичної науки, наприклад, теорія нового державного управління. Було б хибно казати, що інші теорії не чинять жодного впливу на практику превенції. Вони є основою соціальної моделі запобігання злочинності, яка, з економічних і політичних причин, не є основним вибором американських і британських політиків в останні кілька десятиліть.

Англо-американська модель запобігання злочинності з правового і теоретичного боку вкорінена також у традиціях кримінально-правової сім’ї загального права. Принциповою відмінністю цієї сім’ї від інших правових родин є особлива ідея, що визначає зміст кримінально-правових норм, практику їхнього застосування та відображається як у повсякденній, так і професійній правосвідомості. Цією ідеєю є ідея людини. Справді, кримінальне право цих країн історично пронизане принципами індивідуалізму, а самі фахівці в цій науці використовують термін “ліберальна теорія кримінального права” [22]. Кримінальне право – захист від свавілля держави, криміналізація має бути мінімальною, а покарання можна виправдати тільки особливою моральною зіпсованістю індивіда, заслуженістю осуду (а тому жорсткі каральні заходи призначені для звичних (habitual) злочинців). Індивід у межах ліберальної теорії розглядається як раціональний суб’єкт, що має моральну відповідальність за свої дії; він є автономним, здатним обирати, яку дію варто вчинити, а від якої треба утриматися.

Для американського кримінального права досконало немислимою є ідея про те, що держава має конституційний обов’язок карати, що вона повинна здійснювати захист прав жертви і суспільства. Держава бачить своє завдання в захисті прав обвинуваченого. Правова держава – не караючий меч, як у німецькій доктрині кримінального права, а щит проти свавілля держави.

Не можна не погодитися з надзвичайно влучною оцінкою кримінальної сім’ї загального права як такої, що ґрунтується на перелічених вище ідеях. Водночас, на наш погляд, Дж. П. Флетчер дещо недооцінює прагнення громадян все ж таки бачити державу на захисті прав не лише обвинувачених, а й їхніх жертв – увага до жертв є однією з характерних прикмет часу. Крім того, обов’язок держави забезпечувати захист громадян від злочинних посягань сягає корінням у ліберальну традицію політичної думки та обґрунтовується такими її представниками, як Т. Гоббс, Дж. Локк і Дж. Ст. Мілль [23].

Нині ліберальна кримінально-правова теорія тріщить по швах, намагаючись пояснити, заперечити і виправдати ті нововведення, які закріпилися у сфері безпосередньо кримінально-правового регулювання і в нормах нових законів про запобігання злочинам. “Превентивний поворот”, що стався в кримінальній політиці США і Великої Британії в останні два десятиліття, руйнує саму ідею про цінність індивіда як автономного, розумного, наділеного свободою волі, здатного нести моральну відповідальність за свої вчинки. Право перестає бути щитом, а стає зброєю в руках держави, яка в ситуації реальних і уявних загроз безпеці, заклопотаності ризиками та очікуванням катастрофи, змушена приймати виклики на шкоду усталеним уявленням про сутність права.

Консервативно налаштовані (тобто такі, що залишаються відданими ліберальній традиції) науковці у США та Великій Британії винаходять дедалі нові способи поєднати жагу до безпеки та цінність свободи. Вони шукають парадокси в самій ліберальній соціальній теорії, що уможливили для держав застосування безпрецедентних заходів безпеки після терористичних атак 11 вересня 2001 р. у Нью-Йорку і 7 липня 2005 р. у Лондоні. З подивом спостерігаючи за тим, як Левіафан, одягнувши маску мажоритарної демократії та дотримуючись її інституційних форм, поводить себе як деспот, теоретики розуміють, що їхні поради законодавцю виглядають застарілими і радикальними [24].

Вони прагнуть відстояти свободу волі, що є підставою моральної відповідальності, яка зазнає погрози з боку детерміністських утилітаристських теорій, що обґрунтовують верховенство такої мети покарання, як ізоляція засудженого. Це зближує ліберальне розуміння цілей покарання і класичне утилітаристське (пов'язане з іменами Ч. Беккарія та І. Бентама), що вбачає мету санкції в залякуванні. Зрештою, вони намагаються нагадати державі, що благо безпеки, яке за умов неоліберального капіталізму найчастіше забезпечується зусиллями приватних діячів, розподіляється несправедливо, і повернути це державі як суб'єктові, що має нести відповідальність за створення безпечних умов для громадян.

Як відомо, США стали найбільшою кримінально-правовою системою, яка здійснила рецепцію англійського кримінального права. Якщо ж говорити про модель протидії злочинності, то ситуація виглядає прямо протилежно – в останні десятиліття скоріше Велика Британія є реципієнтом американських підходів. Та й не лише Велика Британія здійснює запозичення американських стратегій [25]. На пострадянському просторі підхід, заснований на теорії “розбитих вікон”, набув поширення і в Україні [26]. Незаперечним фактом є успіхи саме американської моделі попередження злочинності на світовому “ринку” теоретичних ідей і практичних рішень. Водночас американські ідеї, будучи імплантовані на чужому ґрунті, отримують дещо інше втілення. У наше завдання входить демонстрація того, як відбувається взаємопроникнення американського і британського підходів до запобігання злочинності. У низці випадків ми звертатимемо більше уваги на американську практику (наприклад, під час обговорення превентивних аспектів покарання), але деякі принципи ілюструватимемо британськими прикладами (наприклад, окремі превентивні примусові заходи). Такий підхід дає нам змогу вийти за межі національних моделей і виявити особливості англо-американської моделі запобігання злочинності загалом.

Висновки. Англо-американська та кримінологічна моделі запобігання злочинності доповнюють одна одну. Перша забезпечує оперативний контроль та стримування злочинності, тоді як друга спрямована на виявлення глибинних причин правопорушень і запобігання їх виникненню в майбутньому. Оптимальна стратегія боротьби зі злочинністю має базуватися на інтеграції цих підходів, забезпечуючи ефективне реагування на злочини та їхню профілактику на соціальному та індивідуальному рівнях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Орловська Н. О. (2013). Актуальні проблеми кримінологічної системи України. *Часопис Національного університету “Острозька академія”. Серія “Право”*. № 2 (8). С. 1–11.
2. Орловська Н. О. (2008). Концептуальні проблеми вітчизняної кримінологічної системи. Сучасний вимір держави та права : зб. наук. праць / за ред. В. І. Терентьева, О. В. Козаченка. Миколаїв: Вид-во “Іліон”. С. 108–110.
3. Бабенко А. М. (2017). Актуальні проблеми вивчення географії злочинності: деякі питання теорії та практики. *Науковий вісник Сіверщини. Серія: Право*. № 2 (2). С. 179–187.
4. Ланде Д. В., Фурашев В. М. (2021). Інформаційне та соціально-правове моделювання : посіб. / за заг. ред. Д. В. Ланде. Київ-Одеса: Фенікс. 276 с.

5. Шигун М. М. (2007). Моделювання як метод наукових досліджень та інші методи пізнання дійсності. *Міжнародний збірник наукових праць*. Вип. 3 (9). С. 203–214.
6. Bjørge T. (2016). Preventing crime: a holistic approach. Springer.
7. Barranco R. E. (2016). What journals are the most cited journals in criminology and criminal justice's "big three" journals? *Journal of Criminal Justice Education*. Vol. 27. No. 1. P. 19–34.
8. Cohn E. G., Farrington D. P., Iratzoqui A. (2017). Changes in the most-cited scholars and works over 25 years: The evolution of the field of criminology and criminal justice. *Journal of Criminal Justice Education*. Vol. 28. No. 1. P. 25–51.
9. Cohn E. G., Farrington D. P. (1998). Changes in the most-cited scholars in major international journals between 1986–90 and 1991–95. *The British Journal of Criminology*. Vol. 38. No. 1. P. 156–170.
10. Percy S., Loader I. (2012). Bringing the 'outside' in and the 'inside' out: crossing the criminology/IR divide. *Global Crime*. Vol. 13. №. 4. P. 213–218.
11. Bigo D. (2016). Rethinking security at the crossroad of international relations and criminology. *British Journal of Criminology*. Vol. 56. No. 6. P. 1068–1086.
12. Percy S., Loader I. (2012). Bringing the 'outside' in and the 'inside' out: crossing the criminology/IR divide. *Global Crime*. Vol. 13. No. 4. P. 213–218.
13. Barberet R. (2007). The Internationalization of Criminology? A Content Analysis of Presentations at American Society of Criminology Conferences. *Journal of Criminal Justice Education*. Vol. 18. P. 406–427.
14. Aas K. F. (2012). 'The Earth is one but the world is not': Criminological theory and its geopolitical divisions. *Theoretical Criminology*. Vol. 16. P. 5–20.
15. Agozino B. (2004). Imperialism, crime and criminology. *Crime, Law and Social Change*. Vol. 41, P. 343–358.
16. Cain M. (2000). Orientalism, occidentalism and the sociology of crime. *British Journal of Criminology*. Vol. 40. P. 239–260.
17. Wallerstein I. M. (2004). World-systems analysis: An introduction. Duke University Press.
18. Reuveny R. X., Thompson W. R. (2007). The North-South divide and international studies: A symposium. *International Studies Review*. Vol. 9(4). P. 556–564.
19. Carrington K., Hogg R., Sozzo M. (2005). Southern criminology. *British Journal of Criminology*. Vol. 56. P. 1–20.
20. Medina J. (2011). Doing criminology in the 'semi-periphery' and the 'periphery' in search of a post colonial criminology. Smith C., Zhan S. and Barberet R. (Eds.). *Routledge Handbook of International Criminology*. Oxon: Routledge. P. 13–24.
21. Simester A. P., Du Bois-Pedain A., Neuman U. (2014). *Liberal Criminal Theory. Essays for Andreas Von Hirsch*. Portland: Hart.
22. Ashwort A., Zedner L. (2014). Punishment paradigms and the role of the preventive state. Simester A. P., Du Bois-Pedain A., Neuman U. *Liberal Criminal Theory. Essays for Andreas von Hirsch*. Hart: Portland. P. 9–11.
23. Roberts P. (2014). The limits of liberalism. Simester A. P., Du Bois-Pedain A., Neuman U. *Liberal Criminal Theory. Essays for Andreas von Hirsch*. Hart: Portland. P. 350.
24. DeKeseredy W. S. (2009). Canadian crime control in the new millennium: the influence of neo-conservative US policies and practices. *Police Practice and Research: An International Journal*. Vol. 10. No. 4. P. 305–316.
25. Marat E. (2018). Mimicking 'broken windows' policing in post-soviet cities: expanding social control in uncertain times. *Policing and Society*. Online First. P. 1–17.

REFERENCES

1. Orlovska, N. O. (2013). *Aktualni problemy kryminolohichnoi systemy Ukrainy*. [Current Problems of the Criminological System of Ukraine]. Chasopys Natsionalnoho universytetu "Ostrozka akademiia". Seriiia "Pravo". No. 2 (8). P. 1–11. [In Ukrainian].
2. Orlovska, N. O. (2008). *Kontseptualni problemy vitchyznianoi kryminolohichnoi systemy*. [Conceptual Problems of the National Criminological System]. Suchasnyi vymir derzhavy ta prava : zb. nauk. prats /za red. V. I. Terentieva, O. V. Kozachenka. Mykolaiv: Vyd-vo "Ilion". P. 108–110. [In Ukrainian].

3. Babenko, A. M. (2017). *Aktualni problemy vyvchennia heohrafii zlochynnosti: deiaki pytannia teorii ta praktyky*. [Actual problems of studying the geography of crime: some issues of theory and practice] Naukovyi visnyk Sivershchyny. Seria: Pravo. No. 2 (2). P. 179–187. [In Ukrainian].
4. Lande, D. V., Furashov, V. M. (2021). *Informatsiine ta sotsialno-pravove modeliuvannia* [Information and socio-legal modeling]: posibnyk /za zah. red. D. V. Lande. Kyiv-Odesa : Feniks. 276 p. [In Ukrainian].
5. Shyhun, M. M. (2007). *Modeliuvannia yak metod naukovykh doslidzhen ta inshi metody piznannia diisnosti*. [Modeling as a method of scientific research and other methods of cognition of reality]. Mizhnarodnyi zbirnyk naukovykh prats. Vyp. 3 (9). P. 203–214.
6. Bjørge, T. (2016). Preventing crime: a holistic approach. Springer. [In Ukrainian].
7. Barranco, R. E. (2016). *What journals are the most cited journals in criminology and criminal justice's "big three" journals?* *Journal of Criminal Justice Education*. Vol. 27. No. 1. P. 19–34. [In Ukrainian].
8. Cohn, E. G., Farrington, D. P., Iratzoqui, A. (2017). *Changes in the most-cited scholars and works over 25 years: The evolution of the field of criminology and criminal justice*. *Journal of Criminal Justice Education*. Vol. 28. No. 1. P. 25–51. [In Ukrainian].
9. Cohn, E. G., Farrington, D. P. (1998). *Changes in the most-cited scholars in major international journals between 1986–90 and 1991–95*. *The British Journal of Criminology*. Vol. 38. No. 1. P. 156–170. [In Ukrainian].
10. Percy, S., Loader, I. (2012). *Bringing the 'outside' in and the 'inside' out: crossing the criminology/IR divide*. *Global Crime*. Vol. 13. No. 4. P. 213–218. [In Ukrainian].
11. Bigo, D. (2016). *Rethinking security at the crossroad of international relations and criminology*. *British Journal of Criminology*. Vol. 56. No. 6. P. 1068–1086. [In Ukrainian].
12. Percy, S., Loader, I. (2012). *Bringing the 'outside' in and the 'inside' out: crossing the criminology/IR divide*. *Global Crime*. Vol. 13. No. 4. P. 213–218. [In Ukrainian].
13. Barberet, R. (2007). *The Internationalization of Criminology? A Content Analysis of Presentations at American Society of Criminology Conferences*. *Journal of Criminal Justice Education*. Vol. 18. P. 406–427. [In Ukrainian].
14. Aas, K. F. (2012). *'The Earth is one but the world is not': Criminological theory and its geopolitical divisions*. *Theoretical Criminology*. Vol. 16. P. 5–20. [In Ukrainian].
15. Agozino, B. (2004). *Imperialism, crime and criminology*. *Crime, Law and Social Change*. Vol. 41, P. 343–358. [In Ukrainian].
16. Cain, M. (2000). *Orientalism, occidentalism and the sociology of crime*. *British Journal of Criminology*. Vol. 40. P. 239–260. [In Ukrainian].
17. Wallerstein, I. M. (2004). *World-systems analysis: An introduction*. Duke University Press. [In Ukrainian].
18. Reuveny, R. X., Thompson, W. R. (2007). *The North-South divide and international studies: A symposium*. *International Studies Review*. Vol. 9(4). P. 556–564. [In Ukrainian].
19. Carrington, K., Hogg, R., Sozzo, M. (2005). *Southern criminology*. *British Journal of Criminology*. Vol. 56. P. 1–20. [In Ukrainian].
20. Medina, J. (2011). *Doing criminology in the 'semi-periphery' and the 'periphery' in search of a post colonial criminology*. Smith, C., Zhan, S. and Barberet, R. (Eds.). Routledge Handbook of International Criminology. Oxon: Routledge. P. 13–24. [In Ukrainian].
21. Simester, A. P., Du Bois-Pedain, A., Neuman, U. (2014). *Liberal Criminal Theory*. Essays for Andreas von Hirsch. Portland: Hart. [In Ukrainian].
22. Ashworth, A., Zedner, L. (2014). *Punishment paradigms and the role of the preventive state*. Simester, A. P., Du Bois-Pedain, A., Neuman, U. *Liberal Criminal Theory*. Essays for Andreas von Hirsch. Hart: Portland. P. 9–11. [In Ukrainian].
23. Roberts, P. (2014). *The limits of liberalism*. Simester, A. P., Du Bois-Pedain, A., Neuman, U. *Liberal Criminal Theory*. Essays for Andreas von Hirsch. Hart: Portland. P. 350. [In Ukrainian].
24. DeKeseredy, W. S. (2009). *Canadian crime control in the new millennium: the influence of neo-conservative US policies and practices*. *Police Practice and Research: An International Journal*. Vol. 10. No. 4. P. 305–316. [In Ukrainian].
25. Marat, E. (2018). *Mimicking 'broken windows' policing in post-soviet cities: expanding social control in uncertain times*. *Policing and Society*. Online First. P. 1–17. [In Ukrainian].

Дата надходження статті: 11.02.2025 р.

Mariia KOVAL

Lviv Polytechnic National University,
Educational and Research Institute of Law,
Psychology and Innovative Education,
Associate Professor of the International
and Criminal Law Department,
Ph.D. in Law, Associate Professor
mariia.m.koval@lpnu.ua
ORCID: 0000-0003-1830-7003

**ANGLO-AMERICAN AND CRIMINOLOGICAL MODEL
AS THE THEORETICAL BASIS
OF THE ANGLO-AMERICAN CRIME PREVENTION SYSTEM**

In recent decades, the political, economic, social and cultural landscape against which the processes of determining and counteracting crime unfold has undergone significant changes. Globalization, migration, changing balance of power in the foreign policy arena, economic crises, political instability have had and continue to have a significant impact on the state of crime in the world, and also necessitate the development of new approaches to criminal policy. On the one hand, these processes affect transnational crime: criminal risks are increasingly global in nature (terrorism, environmental crime, cybercrime), serious criminal organizations are no longer localized in one state but are united in networked communities that have no borders. On the other hand, the structure and dynamics of more traditional “street” criminal offenses are changing.

In this regard, comparative criminological research is becoming increasingly important, allowing to study and learn lessons from both the positive experience of combating crime in different countries and not to repeat the mistakes made in the implementation of criminal policy, which led to negative trends in the development of crime, human rights violations, and a decrease in the level of security of citizens. First and foremost, comparative criminology aims to describe and explain various phenomena related to the determination of criminal behavior and the practice of responding to crime in different countries, but it is not limited to this. Comparative criminological research allows us to trace the significance of political, economic, and social processes – both local and global – on the development of criminal policy. This will make it possible to assess which practical solutions can be effectively applied within a completely different socio-political context and which approaches should be avoided. Comparative analysis can contribute to the development of more effective criminal policy reform programs that take into account the mistakes made in other countries from the very beginning, and avoid blind copying of those ideas that have no chance of taking root in the domestic context.

Keywords: crime, Anglo-American model, legal system, prevention.